

belcem. »Le tako jih boste lahko rešili. Širite jih! Nikar jih ne hranite pod steklom, da bi jih le vi uživali! Če boste hranili svojo civilizacijo pod steklom, bo z vami vred ovela in poapnela. A če jo boste širili, bo vedno več ljudi pazilo na njene pridobitve in jih bogatilo. Mi Afričani bi te vrednote zelo radi ohranili, ker so večne!«

Vilko Novak

GLOSE IN KOMENTARJI

TOVARNA NOVIH STARIH ILUZIJ ALI REHABILITACIJA FRICA

Eichmannovske sence, nova nemška militarizacija, novi kljukasti križi in novi nemški revanšizem nam vzbujajo posebno zanimanje za *Tovarno oficirjev* — v kateri nam Hans Hellmut Kirst pripoveduje o oficirski šoli v Wildlingenu ob Maini med 10. januarjem in 31. marcem 1944.

Kaj nam ima povedati novega — za današnjo rabo, ko že ravno danes znova posega v preteklost, v čas, ko se je Tretji rajh zunaj in znotraj pospešeno podiral? Ali je njegovo delo, deležno precejšnje publicitete, plod kakšnega novega spoznanja, kakšne nove ideje, kakšnega novega upanja, da bi utegnila biti zgodovina kdaj tudi učiteljica Nemcev?

Vse kaže, da se nam česa takega ni treba pretirano bati. Roman je kratko in malo precej razvlečena vojaška kriminalka, samo da je usmerjen protinacistično. Postavljen je v okvir oficirske šole, kjer — sicer zelo pozno — prihajajo redki posamezniki do zelo meglene politične in moralne zavesti o tem, da je očitno nekaj narobe, o tem, kaj pravzaprav so ipd., in se zaradi tega spustijo v zelo problematične intrige zoper nekaj nacističnih nadutežev in pokvarjencev. Ves ta čas bedi nad njimi čuječno oko njihovega komandanta, »zadnjega Prusa«, generala Mondersohna. Ta general — prusovsko idealna podoba Nemca in vojaka — na koncu plača svojo prusovsko samovoljnost z glavo in pred usmrtitvijo vzklikne »Vse za Nemčijo!«, medtem ko nadporočnik Krafft, glavni junak te intrigantske drame, popravi ta vzklik v »Vse za drugačno Nemčijo!«.

Pustimo zgodbo, saj je precej dolga, poučna, zabeljena z vojaškimi ocvirki itd., in poglejmo, kako ta roman svoj odpor zoper nacizem utemeljuje, v kaj veruje, kaj predlaga, s kakšnega stališča kritizira in opozarja. Samo tako lahko doumemo, do kakšne stopnje se je povzpela povojna moralna in družbena zavest H. H. Kirsta, hkrati pa morebiti celo to, zakaj je ta knjiga zašla v *Mednarodno knjižnico miru* prijatelja miru dr. Tana v Oslu, navsezadnje pa tudi k nam.

Knjige te knjižnice namreč »utirajo pot v boljšo prihodnost. Njihov namen je pravilno prikazati neuničljive vrednote in pripomoči, da bi se ohranile podobe človeka, ki se v času, ko so te vrednote v nevarnosti, ravna po svoji neodvisni vesti.«

Zdi se, da je v navedenih besedah, natisnjenih v uvodu h knjigi, v tem primeru kljub naivni dobri volji veliko nehotene ironije. Res je, da si je H. H. Kirst prizadeval v svojem romanu upodobiti človeka, ki je spoznal, da za nacistično Nemčijo ni vredno živeti, ki je skušal naučiti svoje praporščake misliti, ki ima pred smrtjo zadoščenje, da je vendarle nekaj storil, čeravno se konec koncev izkaže ravno nasprotno; res pa je tudi, da je v bistvu oboževalec vojaškega duhá »zadnjega Prusa«, da je zastopnik iluzije, po kateri je vojak »porok spo-

dobnosti in reda, pravice in svobode«, ob čemer pa ve, da vojaščina ni »več tisto, kar je bila v slavnih dneh Prusije, oziroma bi morala biti...« »Bili so časi, tovariši, ko je bil videti vojaški poklic kaj preprost. Odločilne besede so se tedaj glasile: služiti — ohraniti — zavarovati! In čeprav človeška narava nikoli ni dopustila, da bi se ti pojmi v celoti uveljavili — vendar je bilo vredno, prizadevati si zanje. A ti pojmi niso bili samo sanje vojaka: biti bi morali vsebina njegovega življenja...« »Pravi vojak ne tuli z volkovi. Brž ko neha iskati smisel svojemu življenju, ni njegov obstoj več upravičen. Saj vendar ni sluga politikov, ki se opirajo na silo!« Itd. Itd.

Tako gre konec koncev v tej *Tovarni oficirjev*, v kateri se bije nekakšen boj »vojaškega duha« zoper nacizem, dejansko za tovarno naivnosti in obnovljenih starih iluzij, za tovarno sanj o slavnem prusovskem vojaškem duhu, ki nam je zgodovinsko znan, za rehabilitacijo povprečnega Frica, za tovarno idejne revščine, ki bi bila morebiti še opravičljiva za Krafftove praporščake leta 1944, nikakor pa ne za Kirsta leta 1960.

Te vrste očitkov ga ne more rešiti še tako ganljiva dobra volja, da bi bil napreden, in ne končni »bognasvaruj« pred novo šolo najnovejše nemške vojske v Wildlingenu — zakaj ne zanje in ne za nas pač ne bo dosti razlike v tem, ali bo v njej prevladalo malo več starega prusovskega ali malo več mlajšega wehrmachtovskega ali najmlajšega atlantsko-blokovskega vojaškega duha.

Kirst kakor da se ga je sam navzel v kakšni prusovski predavalnici od preizkušenih, častitljivih veteranov, borcev za red in spodobnost, in nam ga zdaj ponuja zavitega v svoj zmedeni humanizem preteklosti, hkrati ko svari pred negotovo prihodnostjo.

♂

PROŠNJA

Podpisani vljudno prosim tov. Vena Tauferja (po članku »Ljubljanska kronika« v reviji *Danas*, 3. jan. t. l.), da v kakšnem poučnem sestavku pojasni neke pojme, ki meni — in, kakor slišim, še nekaterim prezaposlenim državljanom niso docela jasni in zato težje beremo odlične članke o razvoju naše kulture.

Predvsem glede humanizma: nehumano se mi zdi mučiti bralca, ki je vedoželjen, s tem, da se mu ne pojasnijo pojmi, ki se jih mora s težavo učiti, da bi bil sodoben. Komaj smo se naučili izgovarjati neke zanimive termine (n. pr. antični humanizem, renesančni humanizem, evropski humanizem, humanizem 19. stoletja, socialistični humanizem, parcialni humanizem, univerzalni humanizem, lokalni humanizem, kosmopolitski humanizem, pravi humanizem, nepravi humanizem, stari humanizem, novi humanizem itd.), že smo udarili s čelom ob »sentimentalni humanizem« — in ob slutnjo njegovega bistromnega tekmeča, ki se bržčas imenuje »nesentimentalni humanizem«.

Pri tem nagem in uspešnem vsestranskem razvoju sveta, še posebej pa kulture — in v njej kulturnega izrazoslovja — obhaja včasih človeka tesnoba: kako dohajati? Komaj na primer doumemo en humanizem, že ga napade naslednji. In ker je znano, da se v tem hitrem razvoju najboljše iznajdbe humanizmov kar čez noč postarajo, in da se ni sentimentalno oklepati humanističnih pojmovanj od včera, ker preži na nas stalna skrita nevarnost, da bi padli v navadno človekoljubje — je v tej smeri prepotreben sistematičen pouk, pa tudi neprestano obveščanje državljanov o spremembah v vrednotenju človeka.